

RECENZJE

<http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2017.30>

Das Hafenbuch von Treptow an der Rega 1536–1569, hrsg. v. Horst Wernicke, bearb. v. Sonja Birli (Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte, Neue Folge, Bd. 62), Köln–Weimar–Wien 2017, ss. 170, ISBN 978-3-412-20695-6.

Baza źródłowa, którą dysponuje historyk podejmujący w swoich badaniach problematykę dziejów małych miast na południowym pobrzeżu Bałtyku w średniowieczu i u progu czasów nowożytnych, jest bardzo skromna¹. Tym cenniejsza jest więc edycja książki portowej Trzebiatowa nad Regą z lat 1536–1569, opracowana przez pracowników Uniwersytetu w Greifswaldzie Horsta Wernickego i Sonję Birli we współpracy z Archiwum Państwowym w Szczecinie i wydana w ramach serii „Quellen und Darstellungen zur hansischen Geschichte”.

Rękopis stanowiący podstawę edycji przechowywany jest w Archiwum Państwowym w Szczecinie w zespole Archiwum Książąt Szczecińskich. Powstanie manuskryptu datuje się na okres po przyjęciu nauk Marcina Lutera w miastach pomorskich, a związane było prawdopodobnie z przejściem przez gminę dochodów należących do rozwiązanych bractw religijnych. Wzmianki określające rękopis jako „nową” księgę portową wyraźnie wskazują, że mamy do czynienia z kontynuacją wcześniejszego manuskryptu (s. 35). Interesujące są natomiast okoliczności wycofania książki z funkcjonowania w kancelarii miejskiej. Mimo że zapisano niespełna jedną czwartą kart, w latach siedemdziesiątych XVI w. wolumin przesłano do Szczecina, gdzie, jako jedyne źródło do dziejów miasta w tym okresie, przetrwał do dziś. Wyjaśnienie proponowane przez wydawców, że nastąpiło to w związku z konfliktem między radą miejską a przedstawicielami cechów dotyczącym zarządzania przejętym majątkiem, jest przekonujące (s. 37).

Publikację podzielono na trzy zasadnicze części: wprowadzenie (s. 13–41), zasadniczy tekst źródła (s. 43–152) oraz indeksy. Wstęp obejmuje opis fizyczny rękopisu uwzględniający także zestawienie foliacji i paginacji oraz analizę znaków wodnych, oparte na analizie duktu pisma, jak i treść źródła, zestawienie osób prowadzących zapiski, omówienie struktury wewnętrznej i treści rękopisu, jego dzieje oraz przedstawienie metody wykorzystanej w edycji z wykazem skrótów, tablicami ilustrującymi stosowane ówczesne systemy monetarne, a także listę wykorzystanych źródeł i lite-

---

¹ Por. Janusz TANDECKI, *Edycje średniowiecznych ksiąg wpisów z terenu Prus Królewskich. Stan obecny i postulaty badawcze*, [in:] *Kancelarie okresu księgi wpisów w Prusach Królewskich. Materiały z sesji odbytej 20–21 listopada 1992 roku w Archiwum Państwowym w Toruniu*, red. Andrzej TOMCZAK, Warszawa 1994, s. 137–147; idem, *Źródła do dziejów miast pomorskich do końca XVIII wieku*, [in:] *Stan badań i potrzeby edycji źródłowych dla historii Pomorza i innych krajów południowej strefy bałtyckiej*, red. Marian BISKUP, Toruń 1995, s. 51–67.

ratury. Jak podkreślono w przedmowie, aby umożliwić korzystanie z edycji również w Polsce (s. 7), zamieszczono wstęp także w języku polskim. Gest ten niewątpliwie należy docenić, niestety tłumaczenie jest w wielu miejscach nieprecyzyjne, zawiera bardzo liczne błędy językowe – w tym błędny zapis lokalizacji klasztoru w Białobokach (s. 32, gdzie też w wersji niemieckiej jako Belbog zamiast Belbuck) – co niekiedy może nawet utrudniać zrozumienie tekstu.

Edycję oparto na instrukcji opracowanej przez Waltera Heinemeyera². Tekst źródła oddano w całości, za wyjątkiem dwóch listów z XVII w. dotyczących procesów miasta w tym czasie, które uznano za niezwiązane tematycznie z rękopisem (s. 28, 38). Nagłówki oddano czcionką pogrubioną, skreślenia i wyrazy wytarte oznaczono kursywą. Nazwy geograficzne występujące w tekście źródła oznaczono przypisami zawierającymi informację o położeniu i współczesnej nazwie polskiej. Daty dzienne rozwiązano w przypisach, co utrudnia korzystanie z tekstu. Daty roczne natomiast zapisane cyframi rzymskimi pozostawiono w oryginale. Rodzi to zauważalną niejednolitość w całej edycji, ponieważ zapisując daty, pisarze stosowali także cyfry arabskie (s. 97–98). Wysokość zobowiązań i wartości odnoszące się do jednostek miary oddano w całości w cyfrach arabskich. Na marginesach, systemem literowym, wskazano urzędników odpowiedzialnych za wpisanie poszczególnych partii tekstu. Spośród wyróżnionych 11 pisarzy pewnie zidentyfikowano sześciu.

Edycję opatrzone w trzy indeksy: dwa indeksy osobowe – według nazwisk oraz zawodów, prowadzonej aktywności czy miejsca zamieszkania – oraz indeks geograficzny. O ile pierwszy z wymienionych nie budzi wątpliwości, drugi po niewielkim uzupełnieniu powinien odgrywać rolę indeksu rzeczowego. Nieprecyzyjna jest także część haseł w indeksie geograficznym: jako drugi poziom hasła „Treptow” umieszczono m.in. „Häuser”, „Höfe” itp., w części lokalizując je według nazwisk właścicieli: np. „das Haus von Hans Belinck”, „der Hof von Peter Volckmer” (s. 168).

Podkreślić należy, na co uwagę zwrócili także wydawcy (s. 31), że wbrew tytułowi źródło to nie ukazuje ruchu statków czy struktury towarowej handlu (tylko szczerkowe zapiski). Jest to księga rachunkowa, którą prowadzili urzędnicy odpowiedzialni za funkcjonowanie portu. Wydany materiał obejmuje przychody z rent i czynszów przejętych przez gminę od instytucji religijnych (funkcjonujących w mieście do wprowadzenia reformacji), a także innych dochodów (z opłat testamentowych, zapisów, darowizn) z lat 1536–1569, poprzedzonych wykazem dłużników ze wskazaniem obciążonych ruchomości, wydatki związane z budową lub rozbudową portu (głównie koszt zatrudnienia i wyżywienia pracowników) z lat 1538–1563, sprawozdania rajców składających urząd oraz list pisarza z 1572 r., wraz z którym księgę wysłano na dwór książy w Szczecinie. Źródło dostarcza niezwykle cennych informacji zarówno o strukturze społecznej i zawodowej, jak i życiu gospodarczym i religijnym mieszkańców miasta (inne źródła, w tym wzmiankowana kilkakrotnie księga miejska, się nie zachowały). Wysoki odsetek rzemieślników i mieszkańców okolicznych miejscowości wśród właścicieli nieruchomości obciążonych na rzecz instytucji kościelnych, jak też udział tych ostatnich w rynku kapitałowym są charakterystyczne dla małych ośrod-

² Walter HEINEMEYER, *Richtlinien für die Edition landesgeschichtlicher Quellen*, Marburg–Hannover 2000 (wyd. 2).

ków miejskich³. Materiał źródłowy ukazuje też kontynuację i zmiany, jakie zachodziły w gospodarce finansowej komun miejskich w okresie wczesnonowożytnym. Wprowadzenie reformacji i przejęcie majątku instytucji kościelnych na potrzeby miasta wiązało się bowiem z koniecznością zarządzania uzyskanym tą drogą kapitałem – w przypadku Trzebiatowa przez inwestycje na rynku kredytowym – co z kolei niejednokrotnie prowadziło do oskarżeń o nieprawidłowości i konfliktów społecznych.

Mimo drobnych uwag krytycznych podkreślić należy, że udostępniono szerokie-
mu gronu badaczy i osób zainteresowanych niezwykle cenny materiał źródłowy. Edycja z całą pewnością poszerzy naszą znajomość funkcjonowania małych miast południowego pobrzeża Bałtyku na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych.

Cezary Kardasz (Toruń)

---

³ Cezary KARDASZ, *Rynek kredytu pieniężnego w miastach południowego pobrzeża Bałtyku w późnym średniowieczu (Greifswald, Gdańsk, Elbląg, Toruń, Rewel)*, Toruń 2013, s. 244.

